

Усташки злочини над Србима у селима моштаничког Поткозарја новембра 1941. године

Мирко Димић

Виши кустос, ЈУ СП Доња Градина
mirkodimic@jusp-donjagradina.org

Прегледни рад

УДК 341.322..5 (=163.41)(497.15)“1941”

COBISS.RS/ID 141265921

DOI 10.7251/TOP2410013D

Апстракт: Усташки злочини над Србима почињени су у селима која се налазе у близини манастира Моштаница код Козарске Дубице. Становници села Котурови, Горњоселци, Бјелајци, Маглајци, од лета 1941. године били су изложени усташком терору, који је у новембру 1941. године имао свој врхунац за прву ратну годину. Све жртве су српске националности и искључиво су убијани због своје етничке и вјерске припадности.

Кључне ријечи: Срби, усташе, убијање, спаљивање, злочин, села, Котурови, Горњоселци, Маглајци, Бјелајци.

Многи злочини на подручју општине Козарска Дубица током Другог свјетског рата потиснути су у заборав због сјећања на најмасовније страдање током лета 1942. године. Борбе на планини Козари између локалних партизана већином српске националности и са друге стране Нијемаца и Хрвата, за последицу је имало логорисање српског становништва које је депортовано у Концентрациони логор Јасеновац. Масовни злочини су трајали у континуитету од лета 1941. године све до фебруара 1945. године.

Злочини почињени у новембру на подручју Козаре дио су шире војне акције њемачко-хрватских снага на устаничко подручје. Под командом домобранског генерала Исера заједно са усташама и Нијемцима укупне јачине око 10.000 војника, војна операција је почела 24. новембра. До 26. новембра завршен је претрес Козаре а

партизанске снаге су избјегавале борбу и успјеле су се сакрити од надмоћнијег непријатеља. Током овог напада извршени су масовни злочини у више поткозарских села: Моштаница, Котурови, Бјелајци, Маглајци, Мљечаница, Оџинци, Кошући, Милошево Брдо, Совијак, Јабланица и другим.¹

Више података о самим жртвама овог похода налазимо у књизи Козарског одреда на основу података Општинског одбора бораца НОР-а Босанска Дубица. У овом походу највише је страдало становника села Милошево Брдо и Совијак са подручја града Градишке, укупно 111 пописаних жртава. По једном њемачком извјештају, убијено је 222 и ухапшено 45 лица, док се у домобранском извјештају наводи 862 убијених и 107 ухапшених. Ови подаци се односе на цивилне жртве јер партизанске снаге нису ступале у борбу.²

Истраживање о злочинима усмјерено је на села која гравитирају око манастира Моштанице. Први писани траг ових злочина аутор је пронашао у књизи *Црни ујлећњак*³. Аутор књиге је пописао масовна стратишта на подручју Козарске Дубице, међу којима су пописани и злочини у поменутиим селима. Сљедећи траг у истраживању је била монографија Душана Самарџије, који нам доноси поименични попис страдалих.⁴ У раду наредног аутора, кустоса историчара Марка Јанковића, истакнута је бруталност ових злочина, користећи један од извора у којем се наводи сљедеће: „на бајонетима носили једногодишње дијете умјесто своје усташке заставе...“.⁵

Сви ови подаци су навели аутора на потребу писања рада о страдању цивилног становништва поткозарских села. У раду ће бити коришћени необјављени извори Архива Босне и Херцеговине у Са-

1 Dr Dušan Lukač, *Ustanak u Bosanskoj Krajini*, Beograd 1967, 308-309.

2 Dragutin Ćurguz, Milorad Vignjević, *Drugi krajiški narodnooslobodilački partizanski (kozarski) odred „Mladen Stojanović“*, Prijedor 1982, 261-264.

3 Симо Брдар, *Црни ујлећњак*, Бања Лука - Козарска Дубица 1997, 32-36 стр.

4 Dušan D. Samardžija, *Bosanskodubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, Bosanska Dubica 1984, 127-130.

5 Марко Јанковић, *Село Кошурови у Друјом свјетском рају*, у: Топола, часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина, година VII, број 7, ур. Тања Тулековић, Доња Градина 2021, 18.

рајеву⁶ као и необјављено сјећање Рајка Злојутра⁷ из села Горњоселци, које је аутор успио забиљежити.

Веома детаљно су описани злочини у Записнику Земаљске комисије за овај злочин. Група свједока поименично по селима наводи страдале, као и описе појединих убистава. Препознати су многи починиоци ових злочина, који су били комшије Хрвати. Више свједока из села Бјелајци: Драгиња Цвијетић, Зорка Бувач из Маглајаца, Милка Тркуља из Маглајаца, Михајло Злојутро из Горњоселаца, Љуба Петровић из Маглајаца, наводе овај злочин у Записнику Земаљске комисије од 25. јула 1946. године. Оно што је интересантно је да га датирају у августу 1941. године.

Убијени су:

Село Маглајци:

1. Бувач Јово, стар 50 година
2. Павић Рада, стара 45 година
3. Тркуља Јована, стара 40 година.

Село Оцинци:

1. Милановић Марко из села Влашковици, стар 30 година, убио га Миле Павлић из Оцинаца, стар 31 годину.

Село Котурови:

1. Секулић Мара, стара 25 година
2. Секулић Стоја, стара 4 године
3. Секулић Анка, стара 3 године
4. Булић Живко, стар 12 година
5. Петровић Боса, стара 30 година
6. Петровић Јово, стар 8 година
7. Петровић Радосава, стара 4 године
8. Петровић Јованка, стара 55 година
9. Петровић Живко, стар 23 године
10. Петровић Раде, стар 30 година
11. Балта Савка, стара 50 година
12. Балта Симо, стар 56 година

6 Arhiv Bosne i Hercegovine, fond Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača za Bosnu i Hercegovinu, Zapisnici, Srez Bosanska Dubica, kutija 23, 26, 27 i 29.

7 JUSP-VS 60, Рајко Злојутро.

13. Балта Ђуро, стар 40 година
14. Касалица Перо, стар 46 година
15. Касалица Стојан, стар 23 године
16. Касалица Драгоја, стар 21 годину
17. Касалица Стево, стар 18 година
18. Касалица Сава, стар 50 година
19. Касалица Ђуро, стар 17 година
20. Паић Саван, стар 50 година
21. Паић Васо, стар 50 година
22. Берић Ана, стара 45 година
23. Берић Божо, стар 50 година
24. Јањуз Божо, стар 42 године.
25. Кондић Симо, стар 42 године
26. Кондић Марија, стара 56 година
27. Кондић, дијете од три мјесеца, разнијели на бајонетама
28. Берић Шиме, стар 56 година
29. Берић Милан, стар 26 година
30. Балта Илија, стар 60 година
31. Шарић Милан, стар 55 година
32. Котур Раде, стар 45 година
33. Паић Милутин, стар 26 година
34. Булић Ђурађ, стар 55 година
35. Ратковић Ана, стара 47 година
36. Котур Миле, стар 22 године
37. Савић Сока, стара 50 година.

*Фотографисано 2. априла
2024. на гробљу*

Село Горњоселци:

1. Злојутро Никола, стар 60 година
2. Ђупурдија Стево, стар 25 година
3. Злојутро Славко, стар 22 године

4. Злојутро Дмитар, стар 40 година
5. Продановић Дане, стар 53 године
6. Јанковић Никола, стар 67 година код манастира Моштаница
7. Котур Пер, стар 65 година
8. Продановић Ђуро, стар 10 година.

Починиоци ових злочина по сјећању су: Бићанић Миле (25), Бићанић Анте (26), Бићанић Јосо (20), Штеванец Илија (23), Џафран Стипе (24), Џафран Ивица (18), Петровић Никола (30), Петровић Иво (22), Рукавина Никола (27), Орешковић Перо (35). Сви наведени су из села Маглајци, а Пољак Миле из села Бјелајци (23).

Посебно су истакнути злочини над српском породицом Лаковић из села Маглајци. Убијени су Лаковић Глиго (22), Лаковић Мирко (23), Лаковић Милорад (43), којем су одрезане уши, нос и уста, потом су га усташе боле шилом да би га на крају заклали.

Усташа Перковић Марко (40) из села Маглајци заклао је Паића Микаила (22) из истог села. Поменути усташа убио је и Маркову супругу Марију, таста Марка Лакобрију и пуницу Лилицу и његово дијете Милана од десет година. Ова породица је била имућна и злочин је имао материјалну страну.

Бићанић Милан (25) из села Маглајци убио је Станић Савка (45) из истог села. Усташа Бићанић наредио је убијеном Савку да испече двије гуске. Након што је Савко испекао гуске, убијен је испред куће из пушке, затим је из куће страдалог Бићанић узео меда и отишао. Како се наводи у самом записнику, то је била плата сиромашном Савку за његов рад. Записник ових злочина датира из 1946. године, пет година након почињених злочина, иако су свјedoци навели да се десио љета 1941. године. Могуће је да нису добро временски одредили почињење злочина и да су десили нешто касније.⁸

У монографији Душана Самарције такође се пише о овим злочинима и наводи се списак страдалих, чија се поједина имена подударају, али се злочин помиње у новембру 1941. године. У књизи поменутог аутора под насловом *Трећа офанзива на ослобођену шериџорију Козаре и Просаре* пише се о нападу оружаних снага НДХ у новембру 1941. године на села моштаничког Поткозарја. Комадант операције био је генерал Исер, главнокомандујући 2. до-

8 АВiН, f. Z.K.U.R.Z, k. 27, z. 55895.

мобранског збора, предводио је око 10.000 војника. Највише је бомбардована околина манастира Моштаница, затим је 24. новембра покренута акција. Партизанске снаге, које су били далеко малобројније и слабије наоружане, избјегавале су сукоб и тиме сачувале своје људство и материјал. Своју немоћ против партизанских снага усташке јединице искалиле су према локалном српском становништву, међу којим је убијено више десетина мушкараца, жена и дјецe. Списак је преузет из монографије Душана Самарције.⁹

Село Бјелајци:

1. Благојевић М. Душан
2. Благојевић Ћ. Војо
3. Булић Г. Анка
4. Булић Ј. Раде
5. Булић Мићо
6. Бувач Драгоја
7. Граховац С. Перо
8. супруга Граховац С. Пере Миља
9. Ћерић С. Марко
10. Ћерић М. Босилка
11. Ћерић Божо
12. супруга Ћерић Боже Сава
13. Ћерић С. Петар
14. Ћерић И. Милан
15. Ристић Ј. Миле
16. Ристић Владо
17. Ристић Ј. Мићо
18. Стојнић Теодор
19. Шипка П. Марта
20. Шипка С. Богољуб
21. Шипка С. Ћорђије

Село Котурови:

1. Касалица С. Перо
2. Касалица С. Ћуро
3. Касалица М. Стево
4. Касалица П. Стојан

9 Душан Д. Самарџија, *Bosanskodubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, Bosanska Dubica 1984, 127-130.

5. Котур С. Марјан
6. Котур П. Мирко
7. Балта М. Драгоја
8. Балта Д. Драгомир
9. Петровић Ћ. Раде
10. супруга Петровић Ћ. Раде Боса
11. Јово 1933, дијете жртва Раде и Босе Петровић
12. Зора 1935, дијете жртва Раде и Босе Петровић
13. Петровић А. Живко
14. Петровић А. Јованка
15. Савић С. Ћоко
16. Станојевић М. Симо
17. Шарић Милан
18. Пајић Т. Васа
19. Пајић Т. Стеван
20. Кондић Симо
21. супруга Кондић Симе Ковиљка
22. Благоја 1939, дијете Симе и Ковиљке Кондић
23. Мира 1941, дијете Симе и Ковиљке Кондић.
Мира је имала само шест мјесеци, а усташе су је на бајонети-
ма носиле кроз село.

Село Војскова:

1. Међед П. Божо
2. Међед К. Ћураћ

Село Маглајци:

1. Лакобрија П. Мирко
2. Пајић Марија

Село Мљечаница:

1. Радован (Урош) Трмошљанин, 1939.
2. Боса (Урош) Трмошљанин, 1940.

Сљедећи извор који пише о овом масовном злочину и први пи-
сани траг ових злочина јесте Проглас Окружног комитета КПЈ за
Приједор, Босански Нови, Босанску Дубицу и Босанску Градишку

из јануара 1942. године упућен Србима, Хрватима и муслиманима овог краја. Иако је Проглас првенствено пропагандног карактера, злочини у близини манастира Моштаница у новембру 1941. помињу се као веома брутални. Део Прогласа који се односи на поменуте злочине објављујемо у раду:

„...Истовремено када су такви леци падали по Приједорском срезу, усташе су у неослобођеним и новоослобођеним крајевима Дубичког и Градишког среза чиниле најдрња злочинства која се уопште могу чинити. 27. XI. 1941 године од Манастира Моштанице па преко неколико села према Дубици, усташе су на бајонетама носиле једногодишње дијете мјесто своје усташке заставе. Истога дана, у селу Котурову, десет усташа силовали су осамнаестогодишњу дјевојчицу а њеној мајци одрезали дојке и бацили их дјетету од осам дана да их сиса, па онда све то искасапили. Преко три стотине људи, жена и дјеце за један дан заклано је и измрцварено у Дубичком и Градишком срезу од истог оног Павелића који је обећао мир, вјерску трпеливост и прадједовску земљу. Преко хиљаду грла стоке опљачкано је и отјерано преко Саве. Народ је по стоти пут увидио да крвник Павелић може бити само лажов, преварант, пљачкаш и убица...“¹⁰

Иако у овом извору немамо више података о поименичном попису страдалих, он је издан у другој половини јануара 1942. године, када се помиње и злочин у ЦрквиС. апостола Марка у селу Драксенић, у којем су пронађена 64 измасакрирана леша. Ови злочини тј. начин на који су почињени, имали су засигурно великог одјека међу Србима овог краја и још их више регрутовали у партизански покрет.

Током истраживања аутор је у грађи, која се чува у ЈУ Спомен-подручје Доња Градина, извршио увид у још један вриједан документ, а то је попис села Котурови, који су извршили мјештани села Котурови. Веома детаљно су пописане све породице, као и сама мапа села, са означеним кућама у којима су живјели пописани.¹¹

10 „Проглас Окружног комитета КПЈ за Приједор, Босански Нови, Босанску Дубицу и Босанску Градишку из јануара 1942. године Србима, Хрватима и муслиманима поводом усташких злочина“, Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа, Борбе у Босни и Херцеговини 1942. год, том IV, књига 3, Београд 1952, документ број 22, стр. 63–66.

11 SELO KOTUROVI, nekada, 1941. - sada, 2015. godine, spisak sačinjen na osnovu izjava stanovnika sela Koturovi: Balta Ilija, Balta Jela, Berić Ilija, Berić Milan, Kotur

Фоџоџраџије сџоменика џоџиџнуџоџи убиџеноџи џороџици Сџме Конџиџа у селу Коџурови (џланџна Коџара), фоџоџраџисао виџи кустџос Мирко Дџмиџ 2018. џоџине.

Током 1941. гоџине у селу Коџурови од стране устаџа убиџе-
ни су:

1. Балта (Марко) Саво, 1890.
2. Балта, син жртве под редним бројем 1, 1926.
3. Балта (Сџме) Јово, 1894.
4. Балта (Јово) Бранко, 1928.
5. Балта Мџлан, 1860.
6. Балта Илиџа, 1870.
7. Бериџ (Стојан) Сџмо, 1880.
8. Бериџ (Сџме) Мџлан, 1907.
9. Бериџ (Мџле) Радосова, 1908.
10. Кџи од Мџлана и Радосове, име непознато, 1940.
11. Бериџ (Јеџте) Божо, 1900.
12. Бериџ Ана, 1902.
13. Бериџ (Божо) Панае, 1923.
14. Благојевиџ Тома, 1895.
15. Булиџ Ђураџ, 1885.
16. Касалица (Пере) Драгоја, 1922.
17. Касалица (Пере) Стојан, 1920.

Rade, Kotur Milan, Misirača Mićo, Pajić Pane, Pajić Marija, Stanojević Desa i Savić Stojan, april 2015. Овај вриџедни попис уручен је кустосу Марку Јанковиџу од стране Стеве Коџура из Коџарске Дубице 2017. гоџине, који је потом поклонио ЈУСП Доња Градина као вриџедну граџу о страдању православних Срба током Другог свџетског рата на подручју села Коџурови, опџтина Коџарске Дубице.

18. Касалица (Миле) Стево, 1923.
19. Касалица Саван, 1900.
20. Касалица (Саван) Ђуро, 1925.
21. Кондић Симо, 1900.
22. Кондић, супруга од Симе, ?
23. Кондић, Симин син, ?
24. Кондић, Симица кћи, ?
25. Слушкиња породице Кондић, ?
26. Котур (Пере) Мирко, 1920.
27. Котур (Марјана) Миле, 1920.
28. Котур (Васе) Раде, 1895.
29. Пајић (Теше) Саван, 1885.
30. Пајић (Теше) Васо, 1890.
31. Петровић (Симе) Раде, 1900.
32. Петровић Љуба супруга Раде, 1901.
33. Патровић (Раде) Раде, 1931.
34. Петровић (Раде) Пана, 1933.
35. Ратковић (Косте) Ана, 1885.
36. Савић (Стевана) Ђоко, 1897.
37. Савић (Тривун) Раде, 1904.
38. Секулић Станко, 1902.
39. Секулић Стоја, супруга Станка, 1903.
40. Секулић, кћи Станка, ?
41. Станојевић (Миле) Симо, 1871.

Пописи жртава налазе се и у књизи *Козарски одред*¹² и њих ћемо поименично навести у раду. Попис је настао на основу података које је сакупио Општински одбор Савеза удружења бораца НОР-а. Убијена су следећа лица по селима:

- Горњи Јеловац
1. Марко Бокан
  2. Стево Бокан
  3. Симо Бокан
  4. Благоја Бокан
  5. Симеун Бокан
  6. Љубан Продан

---

12 D. Ćurguz M. Vignjević, *n.d.*, 262.

7. Стеван Мацура
8. Љубомир Вујасиновић

Међувође

1. Перо Трубарац, заклан и бачен у властиту запаљену кућу

Котурови

1. Перо Касалица, два сина и синовац
2. Милош Балта
3. Радован Балта
4. Четири члана породица Михајла Пајића
5. Три члана породице Петровић Алексе
6. Котур Марјан са сином
7. Стојнић Јово
8. Марић Љубо
9. Лакобрија Лазо
10. Кондић Симо са женом и двоје дјецe, њихово дијете од шест мјесеци усташе су на бајонету носиле кроз село.

Маглајци

1. Лакобрија Милорад
2. Пајић Марија са троје дјецe

Бјелајци

1. Благојевић Душан
2. Благојевић Воја
3. Бувач Драгоја
4. Булић Мићо
5. Булић Раде
6. Булић Анка
7. Ћерић Божо
8. Ћерић Сава
9. Ћерић Марко
10. Ћерић Петар
11. Ћерић Мићо
12. Граховац Перо
13. Граховац Јованка

14. Ристић Мићо
15. Ристић Владо
16. Стојнић Теодор
17. Шипка Марта

Војскова

1. Божо Међед
2. Ђурађ Међед
3. Бранко Поповић

Кадин Јеловац

1. Стево Ђупурдија

Гуњевци

1. Војин Гога

Сјећање Рајка Злојутра (1928) из села Горњоселци (Козарска Дубица) надопуњује страдање које се десило у новембру 1941. године. У забиљеженом видео-запису Рајко посебно наводи масовне злочине који су усташе починиле у новембру 1941. године. Том приликом му је убијен отац Дмитар¹³ са још двојицом неименованих људи. У Дмитра су испале три метка и шеснаесет пута је убоде ножем. Рајко је био присутан са другим људима након усташких злочина те је затекао оца у поменутом стању, с тим да су му накнадно пси одгризли уши. Након тога код манастира Моштаница је затекао 16 у људи убијених ножем, међу којима се помиње и једно дијете од десетак година. Није препознао жртве, јер су биле из сусједних села, али помиње Јањузе из села Фурде, Скључани. Том приликом убијен је дјечак његових година по презимену Продановић, којем је сестра Марица након рата исправила споменик на моштаничком гробљу.¹⁴

---

13 Злојутро (Васе) Дмитар, 1907–1941, Горњоселци. D. Samardžija, n.d., Горњоселци ЖФТ, жртва, наведен под редним бројем 97, 372.

14 JUSP-VS 60, Рајко Злојутро.

Фотографија гроба дјечака Ђуре Продановића 1933-1941, убијеног од србана усташа. Почива у заједничкој гробници са сестром Марицом. Фотографисано 2. априла 2024. године на гробљу у близини манастира Моштаница.

Пописи страдалих, који су различити у зависности од коришћених извора, приказују колико се тешко бавити поименичним пописом. Иако се пописи у одређеним именима подударују, има доста и различитих имена. Ово не треба да чуди јер сви ови спискови су настали на основу сјећања и усменим путем. Први писани траг је из 1946. године, пет година након рата. Многи убијени су остали закопани по Козари, по њивама зараслим у коров. Након рата поједини су сахрањени у спомен-костурницу која се налази на главном путу Дубица – манастир Моштаница. На основу сјећања Рајка Злојутра, који је учествовао у ископавањима и преносу костију у костурницу, у костурници су сахрањени земни остаци 26 жртава из љета 1942. године, о чему је свједочио Јефто Радмановић, који је преживио стрељање, а сахрањена су и 22 партизанска борца 1942-1945. Аутор претпоставља да су поједине жртве из ових злочина из новембра 1941. године сахрањене у ову костурницу. Све жртве су убијене након заробљавања, ријетко ко у борбама. Ова костурница свједочи о страдању Срба овог краја.

Спомен-костурница, фотографијано 2. априла 2024.

Фотографија нађиписана на костурници фотографијана 2019. године. Натпис се данас тешко може прочитати. Као и многа стратишта Срба, заборављено је и препуштено забору. Фотографије у раду фотографијано виши кућос ЈУСП Доња Градина Мирко Димић

Закључак

На основу свега изнесеног у раду, можемо констатовати да је ово један од многобројних злочина почињених од стране усташа према Србима. Вјерска и етничка нетолеранција показала је своју праву слику у поменутим злочинима. Ово је први масовни злочин на подручју моштаничког Поткозарја у рату. Судбине становника села Котурови, Бјелајци, Маглајци, Горњоселци, јесу поједини примјери страдања становништва у сеоским заједницама током Другог свјетског рата.

Извори

- Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo
ЈУСП Доња Градина, Књига видео-записа
ЈУСП Доња Градина, Збирка фотографија
Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа, Борбе у Босни и Херцеговини 1942. год, том IV, књига 3, Београд 1952.
SELO KOTUROVI, nekada, 1941. - sada, 2015. godine, spisak sačinjen na osnovu izjava stanovnika sela Koturovi: Balta Ilija, Balta Jela, Berić Ilija, Berić Milan, Kotur Rade, Kotur Milan, Misirača Mićo, Pajić Pane, Pajić Marija, Stanojević Desa i Savić Stojan, april 2015.

Литература

- Dr Dušan Lukač, *Ustanak u Bosanskoj Krajini*, Београд 1967.
Dragutin Ćurguz, Milorad Vignjević, *Drugi krajiški narodnooslobodilački partizanski (kozarski) odred „Mladen Stojanović“*, Prijedor 1982.
Симо Брдар, *Црни ујлећњак*, Бања Лука-Козарска Дубица 1997.
Dušan D. Samardžija, *Bosanskodubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, Bosanska Dubica 1984.
Топола, часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина, година VII, број 7, ур. Тања Тулековић, Доња Градина 2021.

Conclusion

Based on everything presented in the Paper, we can conclude that this is one of the numerous crimes committed by the Ustasha against the Serbs. Religious and ethnic intolerance showed its true nature in the aforementioned crimes. This is the first mass crime in the area of the Moštanica Potkozarje during the war. The fate of the inhabitants of the villages of Koturovi, Bjelajci, Maglajci, Gornjoselci, are some of the examples of the suffering of the population in rural communities during the World War II.